प्रत्यक्षं ह्येतयोर्मूलं कृतान्तैतिह्ययोरपि । प्रत्यक्षेणागमो भिन्नः कृतान्तो वा न किञ्चन ।
यत्र यत्रानुमानेऽस्मिन् कृतं भावयतोऽपि च । नान्यो जीवः शरीरस्य नास्तिकानां मते स्थितः ।
रता वटकणीयानां घृतपाकाधिवासनं । जातिः स्मृतिरयस्कान्तः सूर्य्यकान्तोऽम्बुभक्षणं ।
प्रेत्यभूतात्ययश्चैव देवताद्युपयाचनं । मृते कर्म्मनिवृत्तिश्च प्रमाणमिति निश्चयः । ७९०
न त्वेते हेतवः सन्ति ये केचिन्मूर्त्तिसंस्थिताः । अमर्त्यस्य हि मर्त्येन सामान्यं नोपलभ्यते ।
अविद्या कर्म्मतृष्णा च केचिदाहुः पुनर्भवे । कारणं लोभमोहौ तु दोषाणाञ्च निषेवणं ।
अविद्या चेत्तमाहुर्हि कर्म्म बीजं तथा कृतं । तृष्णा संजननं स्नेह एष तेषां पुनर्भवः ।
तस्मिन् गूढे च दग्धे च भिन्ने मरणधर्म्मिणि । अन्योऽस्माज्जायते देहस्तमाहुः सत्त्वसङ्ग्रहं ।
यदा स्वरूपतश्चान्यो जातितः शुभतोऽर्थतः । कथमस्मिन् स इत्येव सम्बन्धः स्यादसंहितं । ७९५
एवं सति च का प्रीतिर्ज्ञानविद्यातपोबलैः । यदस्याचरितं कर्म्म सर्व्वमन्यत् प्रपद्यते ।
अपि ह्ययमिहैवान्यैः प्राकृतैर्दुःखितो भवेत् । सुखितो दुःखितो वाऽपि दृश्यादृश्यविनिर्णयः ।
तथा हि मुषलैर्हन्युः शरीरं तत् पुनर्भवेत् । पृथग्ज्ञानं यदन्यच्च येनैतन्नोपपद्यते ।
ऋतुसंवत्सरौ तिथ्यः शीतोष्णेऽथ प्रियाप्रिये । यथाऽतीतानि पश्यन्ति तादृशः सत्त्वसङ्ग्रहः ।
जरयाऽभिपरीतस्य मृत्युना च विनाशिना । दुर्ब्बलं दुर्ब्बलं पूर्व्वं गृहस्येव विनश्यति । ७९०
इन्द्रियाणि मनो वायुः शोणितं मांसमस्थि च । आनुपूर्व्व्या विनश्यन्ति स्वन्धातुमुपयान्ति च ।
लोकयात्राविघातश्च दानधर्म्मफलागमे । तदर्थं वेदशब्दाश्च व्यवहाराश्च लौकिकाः ।
इति सम्यङ्मनस्येते बहवः सन्ति हेतवः । एतदस्तीदमस्तीति न किञ्चित् प्रतिदृश्यते ।
तेषां विमृशतामेव तत्तत्समभिधावतां । क्वचिन्निविशते बुद्धिस्तत्र जीर्य्यति वृक्षवत् ।
एवमर्थैरनर्थैश्च दुःखिताः सर्व्वजन्तवः । आगमैरपकृष्यन्ते हस्तिपैर्हस्तिनो यथा । ७९५
अर्थांस्तथेत्यन्तसुखावहांश्च लिप्सन्त एते बहवो विशुष्काः । महत्तरं दुःखमनुप्रपन्ना हित्वामिषं मृत्युवशं प्रयान्ति ।
विनाशिनो ह्यध्रुवजीवितस्य किं बन्धुभिर्भिन्नपरिग्रहैश्च । विहाय यो गच्छति सर्व्वमेव क्षणेन गत्वा न निवर्त्तते च ।
भूयोमतोयानलवायवोऽपि सदा शरीरं प्रतिपालयन्ति । इतीदमालक्ष्य रतिः कुतो भवेद्विनाशिनोऽप्यस्य न कर्म्म विद्यते ।
इदमनुपधिवाक्यमञ्जसं परमनिरामयमात्मसाक्षिकं । नरपतिरभिवीक्ष्य विस्मितः पुनरनुयोक्तुमिदं प्रचक्रमे ।

इति श्रीमहाभारते शान्तिपर्व्वणि मोक्षधर्म्मपर्व्वणि पञ्चशिखवाक्ये अष्टादशाधिकद्विशतोऽध्यायः ॥ २१८ ॥

॥ भीष्म उवाच ॥ जनको जनदेवस्तु शपितः परमर्षिणा । पुनरेवानुपप्रच्छ साम्पराये भवाभवौ । ७९९
॥ जनक उवाच ॥ भगवन् यदि न प्रेत्यसंज्ञा भवति कस्यचित् । एवं सति किमज्ञानं ज्ञानं किं वा करिष्यति ।
सर्व्वमुच्छेदनिष्ठं स्यात् पश्य चैतद्द्विजोत्तम । अप्रमत्तः प्रमत्तो वा किं विशेषं करिष्यति ।
असंसर्गो हि भूतेषु संसर्गो वा विनाशिषु । कस्मै क्रियेत कल्पेत निश्चयः कोऽत्र तत्त्वतः ।
॥ भीष्म उवाच ॥ तमसा हि प्रतिच्छन्नं विभ्रान्तमिव चातुरं । पुनः प्रशमयन् वाक्यैः कविः पञ्चशिखोऽब्रवीत् ।
उच्छेदनिष्ठा नेहास्ति भावनिष्ठा न विद्यते । अयं ह्यपि समाहारः शरीरेन्द्रियचेतसां । ७९९